

Piarres Larzabal: biografia (1915-1988)

LANDART, Daniel
Euskaltzain urgazlea eta antzerkigilea

Etxekoak

Piarres Larzabal 1915eko maiatzaren 7an sortu zen Azkainen.

Aita, Alexandre, urruñarra zuen, 1876an sortua eta 1959an zendua Azkainen (83 urtetan); ama, Maria Carrera, beratarra zuen, 1889an sortua eta 1970ean zendua Azkainen (81 urtetan); aitatxi-amatxiak zituen:

Aitaren aldetik, biak urruñarrak, Pascal-Antoine Larzabal eta Françoise Tellechea; amaren aldetik: Francisco Carrera, lesakarra eta Graxi Lasaga, beratarra.

Alexandre eta Maria 1909ko maiatzaren 21ean ezkondu ziren eta bost haur ukan zituzten, baina bat hil zitzaion, Marianne, bi urte zituela. Beste laurak ziren: Antoine, François, Pierre eta Philomène. Beren gurasoek abandonatu bi neskaxa paristar ere, Henriette eta Suzanne, altxatu zituzten beren haurrak bezala.

Antoine edo Antton soldadugoaren egitera joana zelarik Angoulême hirira, zortzi egunen buruko bitxiki hil zen eta Armadako buruzagiek ez zieten etxekoei haren gorputzaren ikusteko eskubiderik eman¹.

¹ Anttonen heriotzaz bi bertsio badaude. Armadako buruzagiek familiari jakinarazi zioten: «Antoine jadanik eri zen eta txertoek kalte eginik hil izan da». Hori bertsio ofiziala. Aldiz hil eta bi urteren buruan, Angoulême hirian soldadugoa eginik zetorren gizon batek erran zion Piarres Lar-

François edo Pantxoa, hura berriz, 1945eko otsailean, gauaz kontrabandoan ari zelarik, muga zaintzen zuten *Maquisards* taldeko senpertar gaztetxo batek, beldurak harturik, tirokatu zuen Larhungo Zizkoitz bentaren ondoan. Larriki zauritua, delako talde hartako gizonek Darricau klinikara eramane zuten baina gau hartan berean hil zen.

Piarres Larzabalek sei iloba bazituen: Pantxoaren bi semeak (Alexandre eta Firmin) eta Filomenaren lau haurrak (hiru alaba eta seme bat: Maritxu, Dominika, Françoise eta Daniel)².

Haurtzaroko bi etxeak

Piarres Larzabal *Mixelenea* baserrian sortua zen, Sara aldera zegoen herriko azken etxean.

Bordariak edo maizterrak baitziren, larzabaltarrek baserri handiago bat bilatu zuten eta aurkitu: *Isabelenea*. Piarresek zortzi urte zituen. Etxe hartan egon ziren 1961a arte. Gero sartu ziren *Ur Kanta* beren etxe berrian.

Mixelenea baserria aldiz, emeki-emeki, lurrera erori zen. Haren tokian, gaur egun, txakurtegi handi bat dago.

Gerla denboran sortua

Lau urte iraun zuen Lehen Mundu Gerla denboran sortu zelakoz, Piarres jadanik koxkortzen hasia zen bere aita ezagutu zuelarik.

Hamalau urtetan idatzi kobla batzuetan kontatzen zuen:

«Hiru urteren buruan etorri zelarik,

zabal apezari: «Armadako buruzagiek zaldi hezgaitz bat eman zioten, beren artean erranez « que le Basque allait bien le dresser », baina zorigaitzez, haren putarrak burua arraildu zion eta hartarik hil zen».

² Daniel Salaberry Larzabalen ilobak eta Jean-Pierre Ibarboure Maritxu iloba zenaren semeak eman argitasunak.

Piarres agurtu zuen lehenbizikorik.
 Honek ikusirikan bizar handi hura,
 Beldurturik, negarrez joan zen etxera.
 Jakindu zuelarik bere aita zela,
 Harritua egon zen soldadu hari begira.
 Eta hau hasi zelarik musu bat ematen,
 Aitatziren altzora lasterka joan zen.»³

Haurtzaroaz

Piarres mutiko bihurria omen zen, bihurria eta zalapartaria.

Amari erran ziolarik apaiztu nahi zuela, ama harritu zen: «Hi, apez? Sobera gaiztoa haiz, to!» Piarresen errefera: «Apez ona izateko, pixka bat gaiztoa izan behar da».

Eskolako irakasleaz aldiz hauxe zioen:

Hainbeste zanpaldi hartu izan dut harenganik, hainbeste aldiz entzun «avec ton sale basque... Ganich de Macaye» eta horrelatsuko goxokeriak, non, haren aiherkunder, hark hastio zituen guziak bilakatu baitziren enetzat maitagarri.⁴

Piarresek, bere aldetik, nor zuen bada miresten? Berehala jakinen dugu:

Gizon zahar bat zen, etxola batean bizi zena. Iñacio Beltza deitzen zuten. Karlista izana zen eta gerla egin zuen Santa-Cruz apaiz famatuaren manupean. Haren solasek piztu ametsetan, franko aldiz, karlista jantzia soinean, hamaika Español «Beltzetarik» engainatu, tirokatu eta paloztatu izan ditut. [...] Ez dut nik izan hura baino irakasle hoberik.⁵

Piarres Larzabal, herriko eskolan egonik, hamaika urtetan, aita-amek ezarri zuten Hazparneko San Josepe ikastetxean. Bi urteren buruan joan zen

³ Piarres Larzabal – *Idazlanak I* - Piarres Xarriton euskaltzainak paratu liburutik - Elkar – 1991.

⁴ Euskaltzaindian sartzeko mintzaldia – *Gure Herria* aldizkaria – 1963ko abendua.

⁵ Euskaltzaindian sartzeko mintzaldia – *Gure Herria* aldizkaria – 1963ko abendua.

Uztaritzeko seminario txikira. Entzun dezagun bertan irakasle zegoen Piarres Lafitte kalonje zenaren ikusmoldea:

Nik Uztaritzen zaitut ezagutu. Orduan zinen mutiko torropilo gorrail bat, begi animale batzuekin, buru-sorbaldak doi bat makurtuak. Ez zenuen, denbora haietan, «Miss Ascain» baten egiteko gai handirik. Baina bazenuen bertzerik. Hogeita hamazapi urte hauetan eman ditudan nota guziak atxiki ditut. Behar dut erran, alemana irakasten nizularik, behin 12 eman nizula, bietan 13, bertze aldi guziez 14. Ez da errateko baizik eskolier hauta zinela; zure plazak araberakoak ziren, beti lehenetan, eta urtearen buruan lehen. Berdin euskarazko lanetan.»⁶

Piarres, gero, Baionako seminario handira joan zen, eta udan, sasoiaren egiten zuen Donibane Lohizuneko ostatueta zerbitzari gisa.

Soldadugoa Parisen

Soldadugoaren egitea, berak galdeturik, aitzinatu zuen, eta 1933an Parisera deitua izan zen, hemezortzi urte zituela beraz.

Soldadugoak, garai hartan, bi urte irauten zuen. Eta bi urteak ederki baliatu zituen: alde batetik, erizain titulua erdietsi baitzuen, eta bestetik, teatro talde batean antzezten baitzuen.

Elkarrizketa batean erraten zuen:

Parisen, soldaduen antzerkilari taldean nintzen, eta uste dut askok sentitzen zutela banuela farreginarazteko dohai hori. Asko lan egin dut teatro jai horietan, frantsesez. Gustua hartu nuen eta ikusi nuen gauzak nola apailatu behar ziren, eta etorri nintzenean Seminarioa, izendatu ninduten antzerki zuzendari. Seminarioko apezgai guzietan ematen zitzairen urtean behin edo bitan komediaren bat. Sol-

⁶ Euskaltzaindian sartzeko mintzaldia – *Gure Herria* aldizkaria – 1963ko abendua.

dadutzari esker eta seminario handiari esker, sartu nintzen antzerki munduan.⁷

Aitormen hau ere egiten zuen:

Pentsatua nuen, soldadugoaren ondotik hautatuko nuela, ea behar nuen apeztu ala ez. Eta soldadugoak ninduen finkatu apezteko xedetan.⁸

Soldadugoaren bigarren urtean, 1934an beraz, idatzi zuen «Irri eta nigar» komedia laburra, geroago parrokietaiko taldeek eman zutena.

Apeztu orduko, gerlara joateko deia...

Henri-Jean Houbaut Baionako jaun apezpikuak, 1939an, apez ordenatu zuen Piarres Larzabal eta bikario igorri Hazparnera, Hazparneko hirugarren bikario karguarekin.

Baina gerla hastear zegoen eta kasik berehala deitua izan zen Baionara, soldadu erizain gisa. Gero, Alemaniako mugara eramán zuten.

Frantziako gerla, hastetik bururaino, 49. erregimenduarekin egin zuen.

Henri Arbeletche baiones kapitainak kontseilaturik, «Corps francs» deitu gerlari berezien taldean sartu zen. Baina naziek franko laster Vosges departamenduko Raon l'Etape herrian arrastatu zuten eta «Stalag IV B» preso-zelaian sartu. Haren lehen lana izan zen, hilen gorputzak biltzea eta eskorgetan ospitalera eramatea. Usainduak baldin baziren, gorputzak ezantaz ihinzatzen zituen eta erretzen.

Bere oroitzapen liburu batean⁹ irakurri dugu arras gaizkitu zela Alemaniako ospitaleetan, ikaragarriko beheitiko ematen zuen «disenteria» deitu eritasuna bildua zuten presonerak ezin sokorrituz.

⁷ *Zeruko Argia* – «Gerrilleroen patriarka Zokoakoa - Aita Larzabal: Erresistentziarekin beti». I. Zubiondo eta Xalbardin.

⁸ Piarres Larzabal – *Idazlanak VII – Oroitzapenak* – Elkarlanean, 1998.

⁹ Piarres Larzabal – *Idazlanak VII – Oroitzapenak* – Elkarlanean, 1998.

Kasik hiltzorian zegoela, Gurutze Gorriko kide batzuek erdietsi zuten haren libraraztea. Haiei esker, ongi artatu zuten Suitzako ospitale batean eta gero Lyon hiriko erietxean.

Hazparnen bikario

Larzabal apaiz gaztea Euskal Herrira itzuli zen 1942an. Frantzian gaindi bezala, Hazparnen ere alemanak baitziren nagusi, delako bikarioa, baleki-bale, emazte arropaz bezti etorri zen bere apeztxera.

Garai hartan, kasik hazpandar guztiek bazuten beren izengoitia. Ikusi zutelarik bikario berria jende xehearekin aise gurutzatzen zela, irri egitea eta irri eginaraztea asko gustatzen zitzaizkiola, «Kaskarot» deitu zuten. «Kaskarot», Donibane Lohizuneko arrantzaleen emazteak oroitaraziz...

«Kaskarot», behar bada kanpo, baina barnez eta kaskoz, Larzabal, besterik zen. Libertatearen izenean, bide arriskugarria hartu zuen. Erran nahi baita frantses Erresistentzian sartu zela, besteak beste ekintza hau egiten zuela: «Nik eta nire taldeak Larrun mendia atakatu genuen. Gainean radar bat muntatua zuten Alemanek. Eskopeta eta abarrez eraso genien eta militarri hartu.»¹⁰

Horrelako ekintzen ondotik, Larzabal bere aita-amen etxera joaten zen, Azkainen zenbait egunez gorderik egoteko. Eta batzuetan, alegia deus ez, aitarekin itzultzen zen Hazparnera, eta aita dantzari trebea baitzen, Hazparkerako gazteriarri fandangoak irakasten zizkion.

Frantses Erresistentzia garaian, *commandant* gradua zeukan Piarresek eta parte hartu zuen «Comité de Libération» taldean, gerla denboran gaizki portatu zirenak epaituz. Ondorioz, hazpandar jaun batzuk preso atxikiak izan ziren Baionako Polo-Beyrisko kanpo batean.

Alemanek lekuak hustu zituztelarik, Frantzian Gobernu berria jarri zen eta manatu zuen armada osoki antolatu behar zela. Horrelaxe beraz, Larza-

¹⁰ *Zeruko Argia* astekaria «Gerrilleroen patriarka Zokoakoa - Aita Larzabal: Erresistentziarekin beti». I. Zubiondo eta Xalbardin.

bal apaizaren eta Goalard jendarme buruaren gain ezarri zuten, Hazparneko eta inguruko soldadugai gazteen prestaketa. Prestaketa hura larunbat goi-zero egiten zuten eta hiru urte iraun zuen.

Baina gerla ondoan, Larzabalek, bi sail akuilatu zituen bereziki: antzerki-gintza eta langile gazteen formakuntza.

Bai, barra-barra hasi zen komediak idazten.

Garai hartakoak dira: *Merkatutik*, *Gerla urte*, *Kontrabandistak*, *Ferrando*, *Dendarietan*, *Eiherazainaren astoa*, *Manez ohoretan*, *Sehi berri* obra airoso laburrak.

Funtsean, ustekabeko sostengua ukan zuen bere Hazparneko erretorea-enganik. Justin Mirande, apez-nagusia, «Monseigneur» ohorezko titulua zeukana, antzerkizalea zen eta dozena bat komedia moldatuak bazituen, Courteline et Labiche frantses idazleen obretan mamia hartuz. Bi apaizak arras ongi konpontzen ziren. Baina laster, Larzabalek beste biderik ere urratu behar zuen.

Gazteriarentzat bilkurak antolatu zituen, laborarientzat JAC (Jeunesse Agricole Chrétienne), eta langileentzat JOC (Jeunesse Ouvrière Française) mugimenduen bitartez.

Hazparneko CFTC (Confédération Française des Travailleurs Chrétiens) taldeko omonier (kapilau) izendatu zuten.

Behin, langileak greban jarri ziren eta karrketan gairi manifestatu zuten. Elizaren aitzinean pasa zirelarik, Larzabal bikarioa esku-zartaka (txaloka) hasi zitzairen. Hori jakin zutelarik, aztoratu eta haserretu omen ziren zapata lantegietako nagusiak!

Zokoako erretore

Hamar bat urte Hazparnen bikario zela eta, erretore izateko adina bazuela, Léon-Albert Terrier Baionako jaun apezpikuak, 1951n, Santa-Graziko erretore izendatu zuen... Larzabalek ez onartu! Ez baitzuen, alabaina, hain gazterik «ehortzia» izan nahi...

Orduan Zokoara joatea proposatu zion, parrokia berri baten sortzeko. Garai hartan, Urruñako eta Ziburuko kostaldea jendez azkarki emendatzen ari baitzen. Desafio hura bai, gustatu zitzaiola!

Bere lehen egoitza, Zokoan, *El Sol* etxearen azpiko aldea izan zen. Gara-jean bizitzea erabaki zuen erretore berriak, ohea eta mahai luze bat ezarriz; jabe ohiaren lantokia aldiz, kaperatxo gisa antolatu zuen.

Etxe haren izena: *El Sol*, bai, baina eguzkiaren partez euria egiten zuen aldi bakoitzean, itaxurek zimentazko zola bustitzen zuten. Ohera joan aitzin biluzteko, ohearen gainean zutik jarri behar zuen eta euriaren biltzeko, beti bazituen ontzi bat edo bi ohearen gainean edo saihetsetan.

Bestalde, komunetako zikinen bidea tapatua atzeman zuen eta zenbait egunez ari izan zen, pala eta pikotzarekin, hamaika zikinkeraren kentzen.

Bere lehen meza, Kalitxo karrikako *El Sol* etxeko kaperatxoan, 1951ko azaroaren 1ean kantatu zuen, Omiasainduz.

Baina helburu nagusia zen «egiazko» eliza berri baten eraikitzea.

Hain zuzen, asmo horrekin, Baionako Elizbarrutiko elkarteak, 1944an, Urruñako herriari erosia zion lur zati bat. Baina eremu hartara heltzeko ez zen biderik, eta bistan dena, ez urik, ez elektririk.

Haizkora eta sega berriak erosirik, lotu nintzen tira-ahala lurraren garbitzeari. Izerdi onik atera nuen. Jendea harriturik zegoen niri beha, ez baitzuen behinere ikusi apezik sotanetan ari holako lanetan.

Lekuko gehienek irri egiten zuten naski, beren artean ziotela: «Apez xoro horrek eliza bat eraikiko omen dik toki hortan. Ez duk ez luzaz ariko hola lanean. Zentimorik ez omen dik. Laster ikusiko dik hobe duela hor patata ereiten hastea». Kasurik eman gabe, ni neureari ari nintzen.¹¹

Bere lehen elizkizunak 1953an hasi zituen bukatua ez zen eliza berrian.

¹¹ Piarres Larzabal - *Idazlak VII – Oroitzapenak* - Piarres Xarriton euskaltzainak paratu liburutik – Elkarlanean, 1998.

Etxahun antzerkia eta bestiak

Egunaz pala, pikotza, haizkora eta sega esku artean, gauaz aldiz lumarekin lanean... Baldintza txar eta egoera larri hartan idatzi zuen, hain zuzen, ***Etxahun*** obra, hazpandarrek 1952ko azaroaren 15 eta 16an taularatu zutena.

Pierra Topet-Etxahun XIX. mendeko barkoxtar koblakariaren biziko gertakarietan oinarrituz, haren emaztearen adulterioa aipatzen zuen eta ondorioz sortu zorigaitzak. Horrelako gaia, ordu arte, parroketako taldeek eman komedietan ez zen egundaino agertu, eta gainera, apez batek idatzirik! Abisua zabaldu zuten haurrentzat debekatua zela, horrek berak jendearen jakin-mina zirikatu baitzuen...

Pierre Duhour Hazparneko berrikeriak *Herria* astekarian idatzi zuen haren irudiko «Izkirio lanak ez lezake deus gal gordainkeria batzuk kenduz, seigarren manamendua hunkitzen baitute sobera solasek, behar handirik gabe. Ele erdiz egin liteke lan hobea.»¹² Artikulua ez zen segur bortitza, baina jendeak lerroartean nahi duena irakurtzen baitu, gordainkeria bilakatu zitekeen lizunkeria, eta fama txarrak kurritu ziren.

Funtsean, Larzabalek berak erantzun bat egin zion, «Etxahun eskandala bat ote da?» izenburupean hauxe idatziz:

Etxahun bai gordainki izkiriatur da... Baina gordainki ez du erran nahi zikinki. Etxahunen erranek, behar bada poxi bat, beharri axala kolpatzen dute, bainan kontzientziaren barnea ez dute ahultzen. Kontzientziaren barnea, baitute erakaspen askoz argitzen eta atzartzten.¹³

Larzabalek, Etxahun obrarekin euskal antzerkigintza hozka on batez goratu zuen. Bihurgune garrantzitsua izan zen. Taldea herriz-herri ibili zen, orotara 15 emanaldi eskainiz.

Etxahun obrarekin, Larzabalen omena hedatu zen Lapurdin eta Baxenabarren. Eta gero, bere talentua baieztatu zuen, kasik urtero beti zerbait berri

¹² *Herria* astekarian, 1952ko azaroaren 20an.

¹³ *Herria* astekarian, 1952ko azaroaren 27an.

idatziz, haren antzerkiak hazpandarrek bezala beste talde batzuek ere estreinatzen zituztela:

1953an: *Bordaxuri*, Hazparnen;

1954an: *Nork hil du Oihanalde* Ezpeletan eta urruñarrek bi obra taularatu zituzten urte berean: *Basabeltz* eta *Portu Xoko*;

1955ean: *Hiru ziren* Ezpeletan eta *Hila espos* Urruñan;

1957an: *Herriko bozak*, urte berean lau talde desberdinek eman zuten, herriak zirela: Mugerre, Hazparne, Irisarri eta Eiheralarre;

1958an: *Berterretx* Hazparnen eta *Urrika latza* urte berean lau talde desberdinek emanik: Mugerre, Urruña, Irisarri eta Eiheralarre;

1960an: *Mugari tiro* Hazparnen;

1963an: *Nor da hobenduna?*, Hazparnen; *Paper mende* Urruñan eta Arrosan.

Erran nahi baita, 1952tik eta 1963a bitartean hamahiru antzerki berri! Ahantzi gabe, Hazparnen zegoelarik egin komedia irri-egingarriak ere beste anitz herritan emanak zirela. Idazten zituen ere esketxak *Lurraren Besta* egunean karroza apainduen gainean antzezteko, baita geroago, irratiz zabalteko.

Antzerkiez beste, artikuluak idatzi zituen, *Aintzina* eta *Othoizlari* aldizkarietan.

Euskaltzain oso

Euskal antzerkigintzari sekulako bultzada ematen zion urte haietan, Larzabal jaun apezak bere erretore kargua kar berarekin zeraman, arrantzaleez eta haien familiez ere artoski arduratzen zela.

Bestalde, medikuek galdeginik, erizaingoan ari izan zen zazpi urtez, eta ere, hona bitxikeria bat: hilak beztitzen zituen! Erran nahi baita, hilotza aldatzen zuela «igandeetako arropetan» ezarriz, itxura apaina ukan zezan Jondoni Petriren aitzinean agertzeko...

Horiek horrela, Euskaltzaindiak Piarres Larzabal izendatu zuen euskaltzain oso, 1960an zendu zen Jean Elissalde *Zerbitzari* apaizaren ordezkatzeko. Elissalde eta Larzabal, biak azkaindarrak izanez, ekitaldi ofiziala Azkainen iragan zen, 1963ko azaroaren 10ean.

Bere mintzaldia horrela hasi zuen:

Euskaltzaindiko lagun batzuk entzun ditut, beren aitamen merezimenduen laudatzen, euskara irakatsirik. Berehala diot, ene aita-mek, alde horretatik, ez zutela merezimendurik. Zer nahi duzue irakats ziezadaten? Ez zekiten ta besterik!¹⁴

Gero, *Zerbitzari* zenaz mintzatu aitzin, bere aitatzitat hartu zuen Piarres Lafitte kalonjeaz hauxe erran zuen:

Uztaritzeko ikastetxean sartu nintzelarik, gure apez irakasleak ikertu nituen begiz eta bihotzaz... Bat aurkitu nuen otsoa, bestea marrakaria, hirugarrena kixkila eta azkena kukusoketaria... Irri-egile zen, bakarrik, Lafitte jauna. Eta ez zuen dudaz edo ezpain arrasaz irri-egiten, baina gorputz eta arimaz, gerria zumea bezala plegatuz, karkailaz eta lurrari agurka.¹⁵

Piarres Lafitte kalonjeak aldiz, bere erantzun mamitsua, hitz hauekin bukatu zuen:

Lehenago, Alphonse Daudet-ek «L'Immortel» izkiriatu zuen Frantziako Akademiak jostatu beharrez. Nork jakin zuk ez gaituzunetz komedia berri batean Euskaltzain zaharrak galanki jorratuko? Hobe, funtsean, hala balitz, zuri esker nolazpeit bederen menderen mendetan Euskaldunek jakin dezaten, bitxi bagara bitxi, lanean ari izan garela euskararen salbatzeko esperantza bitxiarekin.¹⁶

¹⁴ Euskaltzaindian sartzeko mintzaldia – *Gure Herria* aldizkaria – 1963ko abendua.

¹⁵ Euskaltzaindian sartzeko mintzaldia – *Gure Herria* aldizkaria – 1963ko abendua.

¹⁶ Euskaltzaindian sartzeko mintzaldia – *Gure Herria* aldizkaria – 1963ko abendua.

Familia oso bat apezetxean

Zokoako erretoreak, bere eginbeharrak zintzoki bete zituen: itsasontzi baten itxura daukan San Frantses Xabier eliza eraikiz, halaber apezetxea eta hilarriak.

Hainbeste lanen artetik, astelehenetan, maiz joaten zen Azkaineko familiaren agurtzera. Gustatzen zitzaion aitarekin musean aritzea, eta behar orduan, aita laguntzen zuen ardi-ile mozten. Biziki trebea omen zen lan horren egiteko.

Xehetasun hau ere eman nahi nizueke. Behin, norbaitek jo zuen apezetxeko atean. Larzabalek berehala zabaldu. Mutil gazte bat zen, ihes zetorrena eta non lo egin ez zekiena. Larzabalek aterpetu zuen. Idiazabaleko mutilak kontatu zion bere zorigaitza: ezkontzeko eguna finkatua zutela eta alde egin behar ukan zuela. Larzabalek erran zion: «datorrela zure andregai eta nik ezkonduko zaituztet». Larzabalek ezkondu zituen beraz Esteban Arizmendi eta Belen Aguirre lazkaotarra eta proposatu zien apezetxean berean bizitzea, Belenek gelaritza edo mirabetza segurtatuko zuela baldintzarekin. Ezkontzatik lau haur sortu ziren. Larzabal apeza beraz, bere apezetxean, familia oso batez inguratua bizi izan zen, denek «Aitatxi» deitzen ziotela.

Ez dut, Iparraldean behintzat, horrelako beste kasurik ezagutzen. Horren egiteko ere Larzabal izan behar zen!

Abertzale ildotik

Bere erretoregoa ahal bezain ongi eramanez, antzerki idazten segituz, gure gaurko protagonista gero eta gehiago murgildu zen abertzale ildoan.

Beste sei lagunekin, Enbata mugimendu abertzale eta europazalearen sortzaileetarik izan zen, eta izen bereko kazetan, euskarazko artikulu nagusia hark egiten zuen. Mixel Labegueriek musikatu zion *Bakearen urtxoa* kantuaeren hitzak ere harenak ziren.

Herria astekarian berriz kronika berri bat zabaldu zuen «Mugaz bertzaldetik», Hegoaldeko anai-arreben berri emateko, eta bereziki, frankismoaren

basakeriak salatzeke. (Nola ez aipa ere 1959an auzipetua izan zela, Lafitte zuzendariarekin batera, *Herria* kazetan Aljeriako gerla denboran egin zuen artikulu batengatik).

Historian oinarrituak ziren baina abertzaletasun modernoaren ikusmoldea ematen zuten bi antzerki idatzi zituen: *Matalas* eta *Ibañeta*, Antzerkilarien Biltzarra elkarteak, herri desberdinetako jokalariak bilduz, taularatu zituenak. Estreinaldiak egin ziren lehenarentzat Baionako Antzokian 1968an eta bigarrenarentzat Biarritzeko Kasinoan 1969an.

Hirurogeiko hamarkada hartan beraz, eta batez ere 1968an ETAk Melinton Manzanas poliziaburua erailez geroz, iheslariak dozenaka baitzetozen Iparraldera, haien laguntzeko elkarte bat behar-beharrezkoa zela eta, 1969an Anai-Artea abiarazi zutenak izan ziren: Telesforo de Monzon, Piarres Larzabal eta Angel Arregi.

Ondoko urtean, 1970ean, iragan zen Burgosko auzia. Munduak jakin zezan Francok sei euskaldun hiltzera kondenatu nahi zituela, erakunde armatuak Eugen Beilh aleman kontsultordea bahitu zuen, eta Larzabal eta Monzon hautatu zituen boz-emaila, gertakari hartaz kazetariekin mintzatzeko.

Ondorioz, Larzabalek hil-mehatxuak ukan zituen, eta bere buruaren zaintzeko, pistola sakelan zerabilen. Ez zen gehiago mugaz bestaldera pasatzen, eta beraz, ez zihoan Euskaltzaindiko bilkuretara.

Iheslariak eta elizkizunak

Iheslariak elizkizun baten beharretan gertatzen zirelarik, Zokoako erreto-rearen ikustera zihoazen. Horrelaxe beraz, hirurogeita lau ezkontza benedikatu zituen, laurogeita lau bataio egin, eta onartu zuen ere, ETako bat Hegoaldean erortzen zelarik, haren arimaren alde hil-mezaren ematea.¹⁷

Hil-meza haietan egin predikuak plazaratu zituen 1978an, *Nere mendixkatik – ETako gudariez apez bat mintzo* liburuan. Orotara 14 prediku badira,

¹⁷ *Altxa Mutillak* itsas gazteriaren aldizkaria – 8. zenbakia – 2004.

24 sasi-gudariren hil mezetan eginak, baita aitzinsolas gisa, bere gogoetak: Ipar Euskadira etorriak eta Eliza, Borroka armatua eta morala, Gudarien konfesioak, Zergatik ez naizen ETAn sartu, eta beste.¹⁸

Hil-meza haiek 1973an hasirik 1977a arte iraun zuten.

Eta iheslarien sostenguz, gose greba batean ere parte hartu zuen, Hendaia Santa Ana elizan, 1979an.

Piarres Larzabalek utzi digun uzta

Gaur omentzen dugun antzerkigile oparoak, behin baino gehiagotan, errepikatu zidan ehun obra baino gehiago idatziak bazituela, horietarik asko karroza apainduen edo beste gisako topaketetan emanak izan zirenak, halaber hiru ikusgarri Oiartzungo taldearentzat: *Lartaun*, *Aralar* eta *Orria*.

Bera bizi zeno, *Auspoa* argitaletxeak plazaratu zizkion antzerki batzuk, hala nola *Hilla esposatu* (Lapurdiko eta Gipuzkoako euskaraz, Gipuzkoakoa Manuel Lekuona apaiz jaunak moldatua), halaber *Herriko Bozak edo Nor alkate?* eta *Bordaxuri*. *Egan* aldizkariak aldiz *Berterrex*, *Mugari tiro*, *Sarako Lorea*, separata gisa zabaldu zituenak. Gauza bera egin zuen ere *Gure Herria* aldizkariak *Etxahun* antzerkiarekin. Eusko Jaurlaritzako Antzerti zerbitzuak, bere aldetik, *Matalas* antzerkia argitaratu zuen 1984an.

Jakinez bere obra barreiatua zela, Larzabalek, hil aitzin hiru pertsona hautatu zituen bere lanen bilketaz arduratzeko: Piarres Xarriton, Roger Idiart eta Daniel Landart.

Piarres Xarriton euskaltzainak, Euskaltzaleen Biltzarra elkartearen babesean, beregain hartu zuen sail hori eta *Idazlanak* izenburupean, Elkar argitaletxeak zazpi liburuki hauek plazaratu zizkion:

- 1 – *Etxahun eta...*, 18 komedia labur (1991);
- 2 – *Bordaxuri*, 6 antzerki obra (1991);

¹⁸ *Nere mendixkatik* – Dizkola argitaletxea, 1978.

- 3 – *Orreaga*, 8 antzerki eta pastoral bat (1992);
- 4 – *Matalas*, 9 antzerki (1992). Orotara 42 komedia eta drama beraz.
- 5 – *Ipuin eta ixtorio* (1996). *Gure Herria* aldizkarian agertuak.
- 6 – *Etnografia solas eta hitzaldi* (1996);
- 7 – *Oroitzapenak* (1998). – Biografia honen egiteko asko baliatu dudana liburukia...

Zazpi liburuki horiei eta lehenago aipatutakoei gehitu behar zaie:

- *Anai-Artean* (Angel Arregi jaunak eskuratu Larzabalen artxiboak) – Txalaparta, 1996.

Larzabalen idazkera ongi ikertu zuen Piarres Xarriton euskaltzainak idazten zuen Eusko Jaurlaritzaren *Antzerti* aldizkarian:

Ez dut uste baden gure literaturan beste idazle anitzik bere herriarren sentimendu, kezka eta gogoetak, hots herriaren bizi guzia hain barnatik sumatu duenik eta bere bereak dituen solasen bitartez taulen gainean, bizi bizia, argitaratu.¹⁹

Hainbeste lan mota desberdin erabilirik, hainbeste kezka eta buruhauste jasanik eta ere gauditurik, Zokoako apezta eritu zen eta Zokoako erreto goa utzi zuen 1979an. Azken urteak franko dorpeak iragan zituen. Eskerrak Arizmendi-Agirre delako familiak bururaino bere ondoan atxiki zuela.

Zokoako lehen eta azken erretorea izan zen Piarres Larzabal bere parrokiari hil zen 1988ko urtarrilaren 12an, 73 urtetan.

Arrunt eritu aitzin halere, azken «balentriaño» bat asmatu zuen, teatro aire bat zeukana... Bere ehorzketako predikua berak izkiriatzea! Hori ere pentsatu behar zen... Eta horrek ere tirabirak sortu zituen! Bikario jeneralak ez baitzuen horrelakorik onartu nahi. Azken finean, Larzabalen adiskide mina zen Roger Idiart azkaindar apezak irakurri zuen.

¹⁹ Antzerti – *Matalas* - Eusko Jaurlaritza – Kultura Saila – Iraila 1984. 69. alea.

Aurten ehun urte ukanen zituen jaun erretorearen gorputza Zokoako hilerrietan ehortzia dago.

Azken hitza

Pertsonalki ezagutu nuen Piarres Larzabal gizon ona zen, biziki ona.

Ausarta. Osoa. Balentrialaria.

Zerbait buruan hartuz geroz, bururaino eramaten zuen.

Irriz ezin ase, eta denbora berean, arras serioa.

Beti zerbitzu egitera ekarria.

Errotik jendakina. Apez apala. Otoizlaria.

Funtsean berak hauxe zioen:

Askoren ustetan, ni antzerkigile komedialari bat naiz, oroz-gainetik. Gutik duke pentsatzen otoizlari bat izan naitekeela. Bizkitartean anitz aldiz, gauaz eta egunaz, Jainkoarekin eta haren sailduekin kurrutzatzen naiz eta luzaz goxatzen...²⁰

Agur eta ohore zuri Piarres Larzabal euskaltzaina,

Euskal sortzaile eta eraikitzaile bikaina.

Eta bukatuko dut Azkaineko herriak, eliza saihetsean, ezarri oroitarriko hitzak irakurriz:

*Herritar leial
Erretor apal
Idazle zabal
Gogotik ez gal
Piarres Larzabal*

²⁰ Piarres Larzabalen *Idazlanak VII - Oroitzapenak*. Elkarlanean 1998.

PS. – Eskerrak bihurtzen dizkiet Daniel Salaberry Larzabalen Azkaineko ilobari eta Jean-Pierre Ibarboure Maritxu iloba zenaren semeari, baita Mikel Epalza Zokoako apezetxean bizi den aspaldiko lagunari, argitasun eta xehe-tasun interesgarriak emanik. Eskertzen dut ere Mizel Jorajuria familiakoekin harremanetan sartzeko lagundurik.